

<https://doi.org/10.62837/2025.4.286>

ELNARƏ AXUNDOVA

Azərbaycan Universiteti, Bakı, Azərbaycan

e-mail:axundova.elnare@list.ru

TƏLİMDƏ ƏLAQƏ VƏ ANLAYIŞ: KOMMUNİKATİV YANAŞMANIN NƏZƏRİ ÇƏRÇİVƏSİ VƏ TƏTBİQİ

Xülasə:

Bu məqalədə müasir tədris metodlarından biri olan kommunikativ yanaşmanın nəzəri əsasları və təlim prosesində tətbiqi təhlil olunur. Kommunikativ yanaşma dil öyrənmənin yalnız qrammatik biliklərlə məhdudlaşmadığını, əksinə, bu biliklərin real həyat kontekstində ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə edilməli olduğunu ön plana çıxarır. Kommunikativ yanaşma şagird-mərkəzli dərs mühiti yaradır, tələbələrin aktivliyini və iştirakçılığını artırır, onların sosiolinqvistik və diskurs bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Açar sözlər: kommunikasiya, ünsiyyət, təlim strategiyaları, təlim prosesində ünsiyyət

КОММУНИКАЦИЯ И ПОНИМАНИЕ В ОБУЧЕНИИ: ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА И ПРИМЕНЕНИЕ КОММУНИКАТИВНОГО ПОДХОДА

Э. Ахундова

Резюме:

В данной статье анализируются теоретические основы и применение в учебном процессе одного из современных методов преподавания — коммуникативного подхода. Коммуникативный подход подчёркивает, что изучение языка не ограничивается только грамматическими знаниями, а, наоборот, предполагает использование этих знаний как средства общения в реальных жизненных контекстах. Коммуникативный подход способствует созданию учебной среды, ориентированной на учащегося, повышает активность и участие студентов, а также развивает их социолингвистические и дискурсивные навыки.

Ключевые слова: коммуникация, общение, стратегии обучения, общение в учебном процессе

COMMUNICATION AND UNDERSTANDING IN EDUCATION: THEORETICAL FRAMEWORK AND APPLICATION OF THE COMMUNICATIVE APPROACH

E.Akhundova

Abstract:

This article analyzes the theoretical foundations and practical application of the communicative approach, one of the modern teaching methods. The communicative approach emphasizes that language learning is not limited to grammatical knowledge alone; rather, this knowledge should be used as a means of communication in real-life contexts. It creates a student-centered classroom environment, increases learners' engagement and participation, and develops their sociolinguistic and discourse skills.

Keywords: communication, interaction, teaching strategies, communication in the teaching process

GİRİŞ

Müasir dövrdə təhsil sistemində baş verən dinamik dəyişikliklər, öyrənmə və öyrətməyə yanaşmaları da əsaslı şəkildə dəyişdirmişdir. Bu dəyişikliklərin mərkəzində duran əsas istiqamətlərdən biri təlimdə ünsiyyətin – yəni əlaqə və anlayışın – roludur. Ənənəvi dil tədrisi metodlarında əsas diqqət qrammatik qaydaların öyrədilməsinə yönəlmişdi, halda, artıq bu yanaşmalar öz effektivliyini itirməkdədir. Qloballaşan və informasiyalaşan cəmiyyətdə insanların bir-biri ilə qarşılıqlı anlaşması, fikirlərini dəqiq və aydın ifadə edə bilməsi bacarığı daha da aktuallaşmışdır. Bu kontekstdə kommunikativ yanaşma (Communicative Approach) yeni nəsil təlim və tədris modellərinin əsasını təşkil etməyə başlamışdır. [3]

Kommunikativ yanaşma təlim prosesinə sadəcə bilik ötürülməsi kimi deyil, məzmunlu və məqsədyönlü ünsiyyətin formalaşması kimi yanaşır. Bu yanaşmaya görə, dil yalnız bir informasiya daşıyıcısı deyil, eyni zamanda sosial münasibətləri tənzimləyən, şəxsiyyətlərarası əlaqələri qurmağa xidmət edən bir vasitədir. Beləliklə, dil öyrənmə prosesi sadəcə qaydaları əzbərləməkdən ibarət olmamalı, əksinə, real həyat situasiyalarında mənalı ünsiyyətin qurulması istiqamətində qurulmalıdır. Kommunikativ yanaşma bu məqsədi reallaşdırmağa yönəlmiş ən təsirli pedaqoji modellərdən biridir.

Bu yanaşmanın nəzəri əsasları Dell Hymes, Michael Canale, Merrill Swain kimi dilçi və pedaqoqların elmi tədqiqatlarına dayanır. Onlar dil öyrənmə prosesində yalnız qrammatik kompetensiyanın deyil, eyni zamanda sosiolinqvistik, diskurs və strateji kompetensiyaların da formalaşdırılmasının vacibliyini vurğulamışlar. Bu dörd komponent kommunikativ kompetensiya anlayışının əsasını təşkil edir və bu yanaşmanın praktik tətbiqinə geniş imkanlar açır.

Təlim prosesinin uğurlu olması üçün ən vacib amillərdən biri müəllim və tələbə arasında qurulan effektiv əlaqə və qarşılıqlı anlayışdır. Təlim yalnız bilik

ötürmə prosesi deyil, həm də qarşılıqlı ünsiyyət, motivasiya və iştirakın birgə qurulduğu dinamik bir sistemdir.

Təlimdə əlaqə — müəllim və tələbələr arasında informasiyanın mübadiləsi, qarşılıqlı geribildirim və emosional bağın qurulması deməkdir. Açıq və səmimi ünsiyyət təlim prosesini daha effektiv və mənalı edir. Müəllim öz fikirlərini aydın və başa düşülən şəkildə ifadə etdikdə, tələbələr mövzunu daha dərinlən qavrayır, sual verməkdən çəkinmir və aktiv iştirak edir.

Eyni zamanda tələbələrin fikirlərinin dinlənməsi, onların təkliflərinə və suallarına hörmətlə yanaşılması təlim mühitində qarşılıqlı etimadı artırır. Bu, tələbələrin özlərini qiymətli hiss etmələrinə və öyrənməyə daha çox maraq göstərmələrinə səbəb olur.

Təlimdə anlayış iki istiqamətli prosesdir: müəllimin tələbənin vəziyyətini, bilik səviyyəsini və ehtiyaclarını başa düşməsi, eləcə də tələbənin tədris olunan materialı mənimsəməsi. Müəllim təlim metodlarını və üslubunu auditoriyaya uyğunlaşdırmalı, hər bir tələbənin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdır.

Effektiv təlim üçün tövsiyələr:

Açıq ünsiyyət qurun: Tələbələrlə rahat və açıq dialoqa şərait yaradın.

Geribildirim verin və qəbul edin: Həm müəllim, həm də tələbə bir-birindən öyrənməlidir.

Fərdi yanaşma tətbiq edin: Hər tələbənin öyrənmə tərzı və sürəti fərqlidir

Dinləmə bacarığını inkişaf etdirin: Tələbənin dediklərini diqqətlə dinləmək, onu anlamaq üçün vacibdir.

Anlaşılmayan məqamları izah edin: Sual verməyə şərait yaradın və cavabları səbir və izahla təqdim edin.

Əlaqə və anlayış, təlimin mərkəzində duran iki əsas sütundur. Bu iki amil olmadan tədris sadəcə mexaniki məlumat ötürməsindən o yana keçmir. Müəllim və tələbə arasında qarşılıqlı hörmət, düzgün ünsiyyət və dərin anlayış sayəsində təlim daha məhsuldar və təsirli olur.

Müasir dövrdə dil öyrənmə və öyrətmə metodologiyasında baş verən dəyişikliklərdən biri də kommunikatıv yanaşmanın meydana çıxmasıdır. Bu yanaşma, 1970-ci illərdən etibarən ənənəvi qrammatika əsaslı metodların yerini almağa başlamış və daha funksional, real həyat yönümlü tədris modellərinin əsasını qoymuşdur. Kommunikativ yanaşmanın əsas məqsədi tələbələrin dili yalnız qrammatik baxımdan düzgün şəkildə deyil, eyni zamanda effektiv və mənalı ünsiyyət qurmaq üçün istifadə edə bilmələrini təmin etməkdir. [6]

Kommunikativ yanaşma XX əsrin ikinci yarısında, xüsusilə də audio-linqvistik və qrammatika-tərcümə metodlarının dil öyrənmələrin kommunikatıv ehtiyaclarını ödəyə bilməməsi fonunda formalaşmışdır. Bu yanaşmanın əsas təməlini Dell Hymes tərəfindən irəli sürülən “kommunikativ kompetensiya” anlayışı təşkil edir. Hymes qeyd edirdi ki, dil bilikləri yalnız qrammatika qaydalarının biliklərini

deyil, həm də bu bilikləri uyğun sosial kontekstdə istifadə etmək bacarığını əhatə etməlidir.

Kommunikativ kompetensiya anlayışı daha sonra Michael Canale və Merrill Swain tərəfindən inkişaf etdirilmiş və aşağıdakı dörd komponent əsasında təqdim olunmuşdur:

Qrammatik kompetensiya: Dilin qrammatik strukturlarını və lüğətini düzgün şəkildə bilmə və istifadə etmə bacarığı. **Sosiolinqvistik kompetensiya:** Dilin sosial kontekstə uyğun şəkildə istifadə edilməsini təmin edən bacarıqlar.

Sosiolinqvistik kompetensiya: Dilin sosial kontekstə uyğun şəkildə istifadə edilməsini təmin edən bacarıqlar.

Diskurs kompetensiyası: Cümlələri mətn daxilində məntiqli və ardıcıl şəkildə birləşdirə bilmək.

Strateji kompetensiya: Ünsiyyət zamanı yaranan çətinliklərin aradan qaldırılması üçün müxtəlif strategiyalardan istifadə etmək bacarığı (məsələn, sinonimlərdən istifadə, mimika, jestlər və s.).

Kommunikativ yanaşmada dil bir ünsiyyət aləti kimi qəbul edilir. Bu yanaşmaya görə, dil tədrisi real həyat situasiyalarına əsaslanmalı və tələbələr öyrəndikləri dili həmin situasiyalarda istifadə etməyə təşviq olunmalıdır. Beləliklə, dil öyrənənlər sadəcə strukturları əzbərləmək deyil, onları istifadə etmək bacarığı əldə edirlər.

- Kommunikativ tədrisdə qiymətləndirmə təkcə test və imtahanlar vasitəsilə deyil, həm də real ünsiyyət tapşırıqları, təqdimatlar, portfoliolar və layihə işləri ilə aparılır. Burada əsas məqsəd öyrənənin praktik bacarıqlarını ölçməkdir.

Kommunikativ yanaşma dilin öyrənilməsində ən təsirli və praktik üsullardan biri kimi qəbul olunur. Bu yanaşma yalnız qrammatik biliklərin deyil, real ünsiyyət bacarıqlarının inkişafına xidmət edir.

NƏTİCƏ

Nəticə olaraq qeyd etmək olar ki, kommunikativ yanaşma müasir təlim-tədris prosesinin ən mühüm və aktual istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir. Ənənəvi metodlardan fərqli olaraq, bu yanaşma şagirdlərin yalnız bilikləri mənimsəməsini deyil, həmin bilikləri real həyatda istifadə etmə bacarığını da inkişaf etdirir. Təlimdə əlaqə və anlayışın gücləndirilməsi, yəni müəllim və şagird arasında qarşılıqlı ünsiyyətin formalaşdırılması, tələbələrin öz fikirlərini sərbəst ifadə etməsi və bir-birlərini anlamağa çalışması, kommunikativ yanaşmanın əsas məqsədlərindəndir.

Araşdırmalar və praktik tətbiqlər göstərir ki, bu yanaşmanın əsaslandığı nəzəri çərçivə – xüsusilə kommunikativ kompetensiya modelində təqdim olunan qrammatik, sosiolinqvistik, diskurs və strateji bacarıqlar – tələbələrin dil biliklərini daha funksional və praktik hala gətirir. Beləliklə, dil öyrənmə prosesi passiv əzbərləmə aktından çıxaraq aktiv ünsiyyət və əməkdaşlıq prosesinə çevrilir.

Kommunikativ yanaşmanın təlim prosesinə inteqrasiyası şagird-mərkəzli tədrisin təşviqi, problem əsaslı öyrənmə, tapşırıq yönümlü fəaliyyətlər, real situasiyalara əsaslanan dərs planlaması və alternativ qiymətləndirmə metodları ilə müşayiət olunur. Bu isə təhsildə keyfiyyətin artırılmasına, şagirdlərin motivasiyasının yüksəldilməsinə və öyrənilən biliklərin uzunmüddətli yadda saxlanmasına şərait yaradır.

Lakin kommunikativ yanaşmanın tətbiqi təkcə metodoloji məsələ deyil, eyni zamanda təhsil mühiti, resurs təminatı, müəllim hazırlığı və kurikulumun uyğunluğu kimi bir sıra strateji faktorlarla bağlıdır. Bu səbəbdən bu yanaşmanın uğurla reallaşdırılması üçün həm pedaqoji, həm də təşkilati səviyyədə ciddi dəstək tələb olunur.

Ümumilikdə, kommunikativ yanaşma – təlimdə əlaqə və anlayışı təmin edən, tələbəni öyrənmənin mərkəzinə qoyan və real həyat bacarıqlarını inkişaf etdirən müasir bir yanaşmadır. Bu yanaşmanın səmərəli tətbiqi sayəsində yalnız dil bacarıqları deyil, həmçinin mədəni anlayış, kritik düşüncə, problem həll etmə, kooperativ iş bacarıqları kimi XXI əsrin əsas kompetensiyaları da inkişaf etdirilə bilər. Bu baxımdan, kommunikativ yanaşma sadəcə bir tədris metodu deyil, təhsildə dəyişən paradigmanın əsas dayaqlarından biridir. Kommunikativ yanaşma yalnız dil tədrisində deyil, ümumilikdə təlimdə daha güclü əlaqə, qarşılıqlı anlayış və funksional öyrənmə mühitinin qurulmasında mühüm rol oynayır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Əliyeva, S. (2019). Müasir dil tədrisi metodlarında kommunikativ yanaşmanın rolu. *Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu Elmi Əsərləri*, 4(12), 45–52.
2. Qasımov, T. (2021). Dil öyrənmədə kommunikativ bacarıqların inkişafı yolları. *Təhsil və Zaman*, 2(8), 67–74.
3. Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching* (5th ed.). Pearson Education.
4. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.
5. Littlewood, W. (1981). *Communicative Language Teaching: An Introduction*. Cambridge University Press.
6. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1–47.

Rəyçi: Fil.ü.f.d.Züleyxa Murad qızı Bağırzadə